

ZYGMUNT GAŁECKI

Z ZAGADNIENÍ GRAMATYKI ONOMASTYCZNEJ

1. OBOCZNE FORMY ODMIANY NAZWY MIEJSCOWEJ *MIEDZNA*

2. ODMIANA NAZWY MIEJSCOWEJ *RÓWNE* W JĘZYKU POLSKIM, UKRAIŃSKIM I ROSYJSKIM

Jednym z celów kształcenia uniwersyteckiego powinno być, i z zasady jest, przygotowanie nauczycieli w określonej dziedzinie wiedzy, zdolnych nie tylko do jej odtwarzania, ale również gotowych do rozwiązywania konkretnych problemów. Tak też pojmujemy i prowadzimy kształcenie językowe na kierunkach filologicznych, aby absolwenci byli specjalistami w tej dziedzinie wiedzy i radzili sobie z problemami językowymi, zwłaszcza w zakresie poprawności i kultury języka, aby potrafili je oceniać i objaśniać. W praktyce nie zawsze tak jest.

W dwóch artykułach tu przedstawianych pokazuję przykłady nieporadności nauczycieli w zakresie odmiany nazw miejscowych w języku polskim. Nauczycielka języka polskiego, nie radząc sobie z uzasadnieniem form odmiany n. m. *Miedzna*, a więc nie podejmując trudu ich objaśnienia, zwraca się o pomoc do autorytetu. Pochodząca z Ukrainy nauczycielka języka angielskiego w polskiej szkole posługuje się rosyjską postacią nazwy miasta *Równe* i za jej przyczyną nazwa ta w postaci *Rowno*, *Rowna* pojawia się wbrew normie w tekstach języka polskiego. Z polonistycznego punktu widzenia omawiane zagadnienia gramatyczne nie są nowe i właściwie nie powinny stanowić problemu. Niemniej warto poświęcić im więcej uwagi jako niepokojącym sygna-

łom niedostatecznej kompetencji nauczycieli w zakresie gramatyki onomastycznej.

1. OBOCZNE FORMY ODMIANY NAZWY MIEJSCOWEJ *MIEDZNA*

Na łamach „Tygodnika Siedleckiego” w notatce *Profesor wszystkich pogodził...* (TS 2008, nr 16, s. IX) poruszony został problem odmiany n. m. *Miedzna* – dawne miasteczko (prawa miejskie od 1522 r., utracone po powstaniu styczniowym), siedziba gminy w pow. węgrowskim na Podlasiu. „Bo jaka forma jest prawidłowa – w *Miedznie*, czy też w *Miedznej*?” – pytali mieszkańcy gminy, o czym donosi dziennikarz gazety. Po czym pisze: „Teraz już nie ma takiego dylematu. A wszystko za sprawą docieklivej nauczycielki języka polskiego ze Szkoły Podstawowej w Miedznie. Postanowiła ona wyjaśnić sprawę u jednego z największych autorytetów w tej mierze, samego profesora Jana Miodek”. Sprawa ta aż się prosi o komentarz i dalszy ciąg.

Po pierwsze, niepokojące jest to, że dociekliva nauczycielka języka polskiego sama nie wyjaśnia problemu. W końcu kto, jeśli nie nauczyciel języka polskiego, ma być kompetentny w sprawach języka polskiego, w tym także w zakresie gramatyki onomastycznej? Czyżby dociekliva nauczycielka nie była dociekliwą studentką na uniwersytecie, kiedy tego typu problemy były omawiane na zajęciach z kultury języka polskiego? Czy też może nauczycielka języka polskiego nie jest autorytetem w swoim środowisku, tzn. nie jest tak postrzegana przez społeczność lokalną i dlatego musi się uciekać do „jednego z największych autorytetów w tej mierze”? Dobrze, że jeszcze mamy autorytety.

Po drugie, dziennikarz „Tygodnika Siedleckiego” pisze, że teraz już nie ma dylematu z odmianą nazwy *Miedzna*. Docieklivy czytelnik zapyta dlaczego? Otóż dlatego, że Jan Miodek „rozsądził sprawę definitywnie i, można powiedzieć, polubownie. Uznał bowiem, że obie formy, zarówno *Miedznie*, jak i *Miedznej*, są prawidłowe”. Językoznawcę cieszy ten fakt, że prof. Miodek tak właśnie sprawę rozstrzygnął, choć rozstrzygnięcie – jak widać – w swojej jednoznaczności nie jest jednoznaczne; można powiedzieć, na dwoje babka wróżyła. Więc na tym nie kończy się cała sprawa. „Społeczność językowa [...] oboczności nie lubi – pisał niegdyś prof. S. Urbańczyk – chce mieć sytuację jasną: albo jedno, albo drugie. Dlatego nie mnożmy oboczności bez naprawdę

naglącej potrzeby”¹. Ale co począć, jeśli kategorycznego rozstrzygnięcia dać nie można?

Z tym także poradzili sobie w Miedznie lub w Miedznej. Mimo że „opinia profesora wydaje się w tej sprawie ostateczna” (dlaczego wydaje się, jeśli jest ostateczna? Z. G.), to „mieszkańcy gminy mają swoje wyraźne preferencje. – Zdecydowana większość osób używa formy w *Miedznie* – mówi sekretarz gminy Miedzna, Anna Gorczyca. – Może dlatego, że jest ona przyjemniejsza dla ucha”. Jeśli nawet przyjąć, że pani sekretarz policzyła użycia form i jej stwierdzenie nie jest impresją, to jakie zachowanie językowe zalecić mieszkańcom innych gmin powiatu, innych powiatów i województw, całej Polski, którzy także muszą czasem powiedzieć lub napisać o *Miedznej* lub *Miedznie*, albo też pojechać do *Miedznej* lub *Miedzny*? Zastanówcie się nad tym sami, mieszkańcy gminy Miedzna i pani sekretarz. Ja zaś, mimo preferencji, radziłbym przyjąć opinię J. Miodka bez dyskusji, skoro zwróciliście się do niego o poradę.

Nietrudno zauważyć, że nazwa miejscowa *Miedzna* ma budowę słowotwórczą przymiotnikową. Jest więc pierwotnym przymiotnikiem, jak *pol-n-a* od *pole*, *ład-n-a* od *ład*, *waż-n-a* od *waga*, jak inne tego typu nazwy miejscowości: *Leś-n-a* od *las* (z wymianą samogłosek *a* : *e*), *Kras-n-a* od *krasa* ‘piękno’, *Łęcz-n-a* od *łąka* (z alternacją *q* : *ę*), Zatem też *Miedz-n-a* od *miedza* ‘granica’. Dlatego odmiana przymiotnikowa nazwy do *Miedznej*, w *Miedznej* jest uzasadniona gramatycznie i jak najbardziej poprawna. Gdy jednak stała się *miedzna* ‘graniczna’ nazwą miejscowości *Miedzna*, zyskała znaczenie rzeczownikowe, stała się rzeczownikiem, ponieważ każda nazwa jest rzeczownikiem. Dlatego i w odmianie zaczęły się pojawiać formy rzeczownikowe do *Miedzny*, w *Miedznie*, tak samo jak formy przymiotnikowe uzasadnione gramatycznie i semantycznie, i tak samo poprawne². Bo co może być „nieprawidłowego” w jednym bądź w drugim wzorcu odmiany? Skąd się biorą takie pytania? I co tu może być „przyjemniejsze”, a co mniej przyjemne dla ucha? Takie stawianie kwestii graniczy z analfabetyzmem gramatycznym.

¹ S. Urbaniczyk, *Dopisek do artykułu L. Wierzbowskiego, Czy formy szłem, wzięłem zasługują na potępienie?*, „Język Polski” 57(1977), s. 392.

² Z XVI w. pochodzi najstarszy zapis odmiany rzeczownikowej: z *Miedzny* 1580 *ŹDz XVII/1*, 27 (A. Jabłoński, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, T. VI: *Podlasie (województwo)*, cz. 1-3, Warszawa 1908-1910, Źródła dziejowe XVII/1-3). Być może w starych nazwach przymiotnikowych formy przymiotnika prostego na *-a* (krótkie) miały odmianę rzeczownikową, formy z *-ā* (długim) odmianę przymiotnikową.

Poza tym wszystkim warto wiedzieć, że o wyborze jednej z konkurencyjnych form odmiany decydować może zwyczaj językowy. Tak np. nazwa *Częstochowa*, będąca z pochodzenia przymiotnikiem dzierżawczym, miała w dawnych wiekach także przymiotnikową odmianę. W XVII w. Jan Andrzej Morsztyn pisał do *Częstochowej*, w *Częstochowej*³. Ale z XIX w. znamy już słowa Adama Mickiewicza: Panno Święta, co jasnej bronisz *Częstochowy*, z odmianą rzeczownikową tej nazwy. I tak jest do dziś dnia. Znaczy to, że w języku ogólnopolskim utrwaliła się odmiana rzeczownikowa nazwy *Częstochowa* i gdyby ktoś dzisiaj jeździł lub chodził do *Częstochowej*, nie byłby w zgodzie z polską normą językową. Ale to wcale nie znaczy, że inne nazwy o takiej samej budowie odmieniają się tak samo. *Limanowa* ma na przykład odmianę przymiotnikową: do *Limanowej*, w *Limanowej*, a *Włoszczowa* nadal zachowuje dwojakie formy odmiany, mimo że wydawnictwa normatywne od dawna nakazują odmianę rzeczownikową: do *Włoszczowy*, we *Włoszczowie*, a przestrzegają przed odmianą przymiotnikową: do *Włoszczowej*, we *Włoszczowej*. Gdy zaś idzie o *Miedzna* lub *Miedznę*, to – jak wynika z moich materiałów źródłowych – od poł. XIX w. rywalizują ze sobą formy odmiany przymiotnikowej i rzeczownikowej, z przewagą tych pierwszych w XX stuleciu⁴.

Jeżeli w *Miedznej* lub w *Miedznie* ustaliła się rzeczownikowa odmiana nazwy miejscowości, to niech tak zostanie. Nie powinno się z tym faktem dyskutować. Ale nie możecie, miedzianie, ogółowi mówiącemu po polsku narzucić tego wzorca odmiany jako wyłącznego, bo ogół w ogromnej większości nie zna lokalnego zwyczaju językowego. Ponadto w nowych wydawnictwach normatywnych zaczęła się pojawiać *Miedzna* w odmianie przymiotnikowej, a to już może mieć wpływ na kształtowanie się uzusu ogólnopolskiego.

Na zakończenie dociekliwym i mniej dociekliwym nauczycielom języka polskiego nie zaszkodzi przypomnieć, że mają do dyspozycji wiele wydawnictw z zakresu kultury języka polskiego. Z kilku mogą się dowiedzieć także o *Miedznej* i jej nazwie. Opracowaniem najogólniejszym jest *Kultura języka polskiego*⁵, w której sporo miejsca poświęcono zagadnieniom odmiany nazw

³ Por. Stąd wyjeżdżamy d. 22 Ianuarii do *Częstochowej*. J. A. Morsztyn, *Utwory zebrane*, oprac. L. Kukulski, Warszawa 1971 s. XXXVII; także: pocztą przesłał z *Częstochowej* 1734. *Korespondencja Józefa Andrzeja Załuskiego 1724-1736*, oprac. B. S. Kupść, K. Muszyńska, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 172.

⁴ Zob. H. Duda, Z. Gałeczki, *Informacja gramatyczna w Słowniku etymologicznym miast i gmin PRL S. Rosponda*, „Onomastica” 36(1991), s. 231-247.

⁵ D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, t. I, Warszawa 1973.

własnych, sformułowano też zasady odmiany nazw o budowie przymiotnikowej. Mówią one, że nazwy odczuwane jako przymiotnikowe są odmieniane według deklinacji przymiotnikowej, np. *Kamienna, Sucha*. Nazwy, które nie mają oparcia w analogicznych przymiotnikach, odmieniane są według deklinacji rzeczownikowej, np. *Częstochowa, Włoszczowa, Wschowa, Jeziorna* i inne⁶. Widać tu dążenie do ustalenia jednego dla jednej nazwy typu fleksyjnego, co wynika z purystycznej, warszawskiej postawy w ocenianiu i kwalifikacji zjawisk językowych, wywodzącej się od O. Kopczyńskiego⁷. Druga postawa, nie ingerująca w rozwój języka i sankcjonująca stan faktyczny, dopuszcza oboczności językowe i od lat charakteryzuje środowisko krakowskie.

O pochodzeniu nazwy *Miedzna* informują opracowania K. Rymuta i S. Rosponda. „Nazwa *Miedzna* pochodzi zapewne od wyrazu *miedza* ‘granica’”⁸. Ponieważ miasto było lokowane na gruntach wsi Międzylesie (najstarszy zapis 1470 r.), S. Rospond zastanawia się, czy *Miedzna* jest przekształceniem n. m. *Międzylesie*, czy jest nazwą topograficzną od podstawy *miedza* (SEMiG 220). Do dziś zachowały się obie nazwy, natomiast nie widać formalnych znamion przekształcenia jednej nazwy w drugą. W XVI w. przyimek był jeszcze bez nosowości, tj. *miedzy*, toteż i nazwę parafii zapisywano *miedzielseska*, tj. ‘międzyleska’ (1580 *ŻDz XVII/1*, 27). Nową wówczas nazwę *Miedzna* można rozumieć jako ‘graniczna’ z gruntami wsi Międzylesie (a niekoniecznie ‘graniczna’ między Wielkim Księstwem Litewskim i Koroną Polską, jak potocznie bywa wyjaśniana).

⁶ W praktyce nieraz trudno rozstrzygnąć, jak jest (może być) odczuwana konkretna nazwa. Czy *Miedzna* jest jeszcze odczuwana przymiotnikowo, gdy podstawowy przymiotnik *miedzny* ‘od miedzy’: *miedzne drzewo*, *miedzny kamień* jest formacją dawną (por. S. B. L i n d e, *Słownik języka polskiego*, t. III, Lwów 1857 s. 90), a *Słownik języka polskiego* pod red W. Doroszewskiego (t. IV, Warszawa 1962, s. 635) ma jedynie rzadki przymiotnik *miedzowy* ‘dotyczący miedzy; graniczny’?

⁷ Skrajnym wypadkiem purystycznego stanowiska w *Nowym słowniku poprawnej polszczyzny* pod red. A. Markowskiego (Warszawa 1999) jest opis gramatyczny pod hasłem *Mordy*: *D. Mord* (nie: *Mordów*, nie: *Mórd*) – *mordecki* (s. 1438). Jest to zaostrenie normy wobec *Słownika poprawnej polszczyzny* pod red. W. Doroszewskiego, gdzie: *D. Mord* – *mordecki* (bez kategoriowej oceny) i wbrew zwyczajowi lokalnemu: przymiotnik *mordzki* poświadczony w źródłach od 1405 r. (!), oboczne formy dopełniacza *Mord* || *Mordów* od poł. XVII w. S. Rospond (*Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984, s. 233 – dalej SEMiG) podaje *Mord*, *mordzki*; *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*, t. I-III, Warszawa 1980-1982 – dalej WUN): *Mordów*.

⁸ K. R y m u t, *Nazwy miast Polski*, wyd. 2. uzupełnione, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987 s. 147.

SEMiG podaje ważne informacje gramatyczne, formę dopełniacza *Miedznej* i przymiotnik od tej nazwy *miedzeński*. Podobne informacje zawiera *Nowy słownik ortograficzny PWN*: D. *Miedznej*, B. *Miedzna*, przymiotnik *miedzeński*⁹ i WUN II 439: *Miedzna, -ej*. Co do przymiotnika to z pewnością istnieje też regionalna formacja *miedzyński*, poświadczona w dawnych zapisach, np. Probostwo *Miedzyńskie* 1853 r.¹⁰, oraz w nazwie miejscowości *Wólka Miedzyńska*.

Nie zawierają omawianej nazwy inne znane słowniki normatywne (*Słownik poprawnej polszczyzny* pod red. W. Doroszewskiego; *Nowy słownik poprawnej polszczyzny* pod red. A. Markowskiego, *Słownik nazw własnych* J. Grzeni), dlatego że ich autorzy nie uzupełniają swoich dzieł nowym materiałem, przetwarzając jedynie dotychczasowe zbiory.

2. ODMIANA NAZWY MIEJSCOWEJ RÓWNE W JĘZYKU POLSKIM, UKRAIŃSKIM I ROSYJSKIM

Nazwy miejscowości typu *Bystre, Krasne, Wysokie*, podobnie jak nazwy w rodzaju żeńskim, np. *Biała, Łęczna, Miedzna*, a także nazwiska żeńskie i męskie *Konopnicka, Kraszewski* itd. mimo semantycznej substancywizacji zachowują formalne znamiona swoich podstaw przymiotnikowych. „Wszystkie te nazwy własne – pisał Z. Klemensiewicz – uważamy wprawdzie za rzeczowniki dlatego właśnie, że nazywają osoby i rzeczy, ale ich budowa i znaczenie pierwotne i wreszcie odmiana zdradza przymiotnikowy charakter”¹¹.

W odróżnieniu od nazw rodzaju żeńskiego, por. *Biała, Białej, Krasna*, w *Krasnej* – odmienianych przymiotnikowo, *Miedzna, Miedznej, Miedznej* lub *Miedzny*, w *Miedznie* – odmienianych przymiotnikowo lub rzeczownikowo z innymi osobliwościami¹², nazwy w rodzaju nijakim na *-e* nie nastroczają tytułu problemów z odmianą. Mają one jedynie formę narzędnika i miejscownika z końcówką *-em* : w *Bystrem, Wysokiem*, czym się różnią od zwykłych przymiotników odmienianych z końcówkami *-im, -ym* w tych przypadkach, por.

⁹ *Nowy słownik ortograficzny PWN wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*, oprac. zasad pisowni i interpunkcji polskiej prof. E. Polański, Warszawa 1996, s. 394.

¹⁰ Archiwum Diecezji Podlaskiej. Akta Ogólno-Osobiste, k. 44.

¹¹ *Język polski. Wybór wiadomości o znaczeniu i użyciu form językowych oraz o gwarach ludowych*, Wrocław-Warszawa 1946, s. 7 (podkreślenie moje – Z. G.).

¹² Por. W. Doroszewski, *Podstawy gramatyki polskiej*, Warszawa 1963, s. 215.

w *byстрыm* potoku, na *wysokim* drzewie. Do tego typu należy nazwa *Równne*, oznaczająca kilka obiektów mniejszych na obszarze Polski¹³ oraz główne miasto obwodu rówieńskiego na Ukrainie. Nazwa ta brzmi po ukraińsku *Riwne*, przedstawia więc ten sam typ morfologiczny, co polska nazwa *Równne*, a różnica fonetyczna polega na odpowiedniości samogłoski rdzennej *ó* – *i* w sylabie zamkniętej. Polskie wydawnictwa normatywne zgodnie podają formy odmiany *Równne*, *Równnego*, w *Równnem* oraz przymiotnik *równieński*¹⁴. Norma ta jednak może być naruszana, jak niedawno w tekście prasowym *Łukowanie na Ukrainie*, zamieszczonym w „Tygodniku Siedleckim” 2006, nr 19, s. 4. Wskazują na to wynotowane konteksty:

- [1] Delegacja z powiatu łukowskiego [...] przed samą Wielkanocą wróciła z *Rownego* na Ukrainie.
- [2] Kontakty z *Rownem* nawiązała Tamara Łupianczenko, anglistka-Ukraińska, pracująca obecnie w Zespole Szkół w Adamowie.
- [3] Ustalono, że Ukraińcy z *Rowna* odwiedzą Łuków w maju, nasza młodzież ma wyjechać do *Rowna* we wrześniu.
- [4] Spotkaliśmy się z wojewodą *równieńskim*...

Przykłady pokazują, że omawiana nazwa pojawiła się tu w obcej językowi polskiemu postaci fonetycznej i w formach nie zawsze zgodnych z polską normą. Uwagę zwraca tematyczne *-o-* w czterech formach nazwy (zdania 1, 2, 3), w przymiotniku pozostało jednak *-ó-*. Dwie formy fleksyjne pochodzą z paradygmatu odmiany przymiotnikowej (przykłady 1, 2), dwie inne z odmiany rzeczownikowej (zdanie 3). Formacja przymiotnikowa ma zaś postać *równieński* z zachowaniem pełnego tematu słowotwórczego, a nie *rówieński* z tematem zdeintegrowanym, jak się to przyjęło w języku polskim. Jak więc widać, w tym krótkim tekście wystąpiły postaci i formy niejednorodne. Zanim znajdziemy dla nich uzasadnienie, przyjrzyjmy się historii nazwy w języku polskim.

¹³ Są to miejscowości w gminach Grzmiąca i Nowa Karczma-Liniewo na Pomorzu, w gm. Dukla na Podkarpaciu i Głubczyca na Śląsku oraz wieś i gaj w gm. Strachówka, pow. wołomiński na Mazowszu. *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*, t. III, Warszawa 1982, s. 148. Wszystkie nazwy odmieniają się jak przymiotniki z zaznaczoną końcówką dopełniacza *-ego*.

¹⁴ Zob. np. *Ortografia polska*, wyd. 2. uzupełnione, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 19, 237; *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1973; *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Warszawa 1999; J. Grze-ni a, *Słownik nazw własnych. Ortografia, wymowa, słowotwórstwo i odmiana*, Warszawa 1998.

Od początku pojawienia się w polskich źródłach, w XVI wieku, nazwa *Równne* występuje w formie przymiotnika rodzaju nijakiego, w ówczesnej pisowni *Rowne* (z nieoznaczonym -o- ścieśnionym), i w odmianie przymiotnikowej *Równego*, *Równemu* itd. (por. najstarsze zapisy: *Rowne oppidum*; z miast Ostroga, Januszpola, *Rownego...* 1570 *ŹDz XIX*, 15)¹⁵. W innych źródłach XVI-XVII wieku nazwa *Równne* nie występuje¹⁶. Dopiero w XIX wieku obok postaci *Równne* pojawia się *Równno*, np. w nagłówku artykułu w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego: Równne* al[bo] *Równno* 1888 SG IX 818¹⁷ oraz jeden zapis *Równno* w tekście artykułu na s. 821, a także w innych wydawnictwach, por. *Równno*, miasto pow. z 28 000 m., własność książąt Lubomirskich; Następne stacye *Równno* (246 w.) i Zdołbunowo (255 w.)¹⁸. We wszystkich innych przykładach w artykule słownikowym SG występują formy odmiany przymiotnikowej: odziedziczył *Równne*; *Równne* i Bereźne; bierze intronisyę do *Równnego*; włada *Równnem*; 4 rewiry sądów pokoju: dwa w *Równnem* (tamże, s. 819-823). Przymiotnik od tej nazwy powtarza się w SG w postaci *rowieński* (czasem z wahaniem rdzennego -ó- // -o-): drogi *rowieńsko-wileńskiej*; kościoła *rowieńskiego*; proboszcz *rowieński*; zamek *rowieński*; zamek *Równieński* z przyległościami (tamże, s. 818-820).

Nie znajdując uzasadnienia faktów z tekstu prasowego na gruncie języka polskiego, musimy sprawdzić, jaką odmianę ma nazwa *Równne* w języku ukraińskim. Ale i tu sprawa nie przedstawia się jasno. Nowsze wydania zasad ukraińskiej ortografii¹⁹ oraz nowsze słowniki²⁰ podają – co prawda – postać *Riwne* i odmianę przymiotnikową *Riwnoho*, *Riwnomu* itd., ale jeszcze słownik ortoepiczny z 1989 zamieszcza formy oboczne *Rowno*, *Rowna* na pierwszym

¹⁵ A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VIII: *Ziemie ruskie, Wołyń i Podole*, Warszawa 1889, Źródła Dziejowe XIX. Pod względem administracyjnym było to wówczas miasto w pow. łuckim i województwie wołyńskim.

¹⁶ Nie notuje jej W. Decyk-Zięba w książce *Nazewnictwo wschodniosłowiańskie w języku polskim XVI i początku XVII wieku* (Warszawa 2004). Nie ma jej też w *Słowniku języka polskiego* S. B. Lindego (Warszawa 1807-1814, wyd. 2. – 1854-1860 – są Brześć, Łuck, Włodzimierz).

¹⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. IX, Warszawa 1888, s. 818-823.

¹⁸ M. Orłowicz, *Przewodnik po ziemiach dawnej Polski, Litwy i Rusi*, Warszawa-Kraków 1914, s. 54.

¹⁹ *Ukraiński prawopys*, Kyjiv 1990³, s. 120, 125; Kyjiv 1993⁴, s. 116, 120.

²⁰ Np. S. I. Hołowaszcuk, *Orfohraficznyj słownyk 5-11 klasy*, Kyjiv 1994 s. 203; A. Iwczenko, *Słownik ukraińsko-polski*, Lublin 2003, s. 230.

miejscu i *Riwne*, *Riwnoho* na drugim²¹. Podobnie w *Słowniku polsko-rosyjsko-ukraińskim* z 1991 r. polskiej postaci *Równne* odpowiada ros. *Rowno* i ukr. *Rowno* (*Riwne*)²², gdzie ukraińska fonetycznie i morfologicznie forma *Riwne* została ujęta w nawiasie, jakby mniej ważna, a na pierwszym miejscu figuruje forma rosyjska. Wyłącznie rosyjskie formy *Rowno*, *Rowna* podają starsze ukraińskie wydawnictwa poprawnościowe²³. Taki stan rzeczy wynika stąd, że w ZSRR, mimo oficjalnie deklarowanej równości wszystkich języków narodowych, bezceremonialnie rusyfikowano nawet nazwy własne, nazwiska w oficjalnym obiegu, np. na listach lokatorów *Jakimow* (*Якумов*) zam. *Jakymiw* (*Якумів*), jak i nazwy miejscowości, które obowiązywały w fonetycznej postaci rosyjskiej, por. *Kijew* (*Киев*) zam. *Kyjiw* (*Київ*). „Ros[yjska] nazwa *Rowno* została również narzucona w okresie radzieckim Ukraińcom, obecnie, jak się wydaje, na Ukrainie wraca się do nazwy *Riwne*”²⁴. Po odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości w 1991 roku, w wydawnictwach poprawnościowych występuje już wyłącznie ukraińska postać nazwy *Riwne* z odmianą przymiotnikową.

Użycie ros. formy *Rowno* w języku ukraińskim ma wymowę ideologiczną. Ta postać nazwy miasta stała się symbolem radzieckiego zniewolenia Ukrainy w satyrycznej powieści Ołeksandra Irwancia *Riwnel/Rowno*²⁵. W tekstach polskich XIX w. także występowała ona pod wpływem języka rosyjskiego. Obecnie za przyczyną nauczycielki-anglistki z Ukrainy pojawiła się rosyjska postać fonetyczna *Rowno*, *Rowna* i przymiotnik *równieński* w wyniku nałożenia się elementów systemu języka rosyjskiego na ukraiński i polski. Nie bez winy jest także redakcja „Tygodnika Siedleckiego”, odpowiedzialna za ostateczny kształt tekstów drukowanych. Ale nieporadność ze słowiańską materią językową trafia się w tym tygodniku częściej i dotyczy np. nieodmieniania nazw miejscowych, por. z *Uherskie Hradiste* z czeskich Moraw (TS 2005, nr 20,

²¹ *Słownik trudnoszcziw ukrajinškoji mowy*, za redakcijeju S. J. Jermołenko, Kyjiw 1989, s. 264.

²² *Słownik polsko-rosyjsko-ukraiński* [zestawili S. J. Lewińska i T. W. Starak], Kijów–Lwów 1991, s. 473. Tak samo w powtórzonemu wydaniu Kijów 1992.

²³ Por. S. I. Hołowa s z c z u k, *Słownik-dowidnyk z prawopysu*, za redakcijeju W. M. Rusaniewskoho, Kyjiw 1979, s. 231.

²⁴ M. Łesiów, *Ukraina wczoraj i dziś*, Lublin 1994, s. 78.

²⁵ O. Irwanec', *Riwne/Rowno. Nibyto roman*, Kyjiw 2006. Przekład polski: O. Irwanec', *Riwne/Rowno. Niby-powieść*, przeł. N. Bryżko-Zapór [Warszawa] br. Na ten temat por. Z. Gałeckie, *Riwne/Rowno. Dwa światy – dwa języki. Uwagi o polskim przekładzie niby-powieści Ołeksandra Irwancia*, w: *Język polski. Historia. Współczesność*, t. VII, red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda i M. Nowak, Lublin 2009, s. 43-53.

s. VIII) zam. *Uherského Hradiště*; i nazwisk: W powyższej sprawie konsultowaliśmy się z Radcą Ekonomicznym Ambasady Słowackiej Panem Jarosławem *Bobrik* (TS 2006, nr 17, s. 2) – por. pol. *Bobrzyk*, *Bobryk*, ale z *Bobrzykiem*, *Bobrykiem*.

Dwa przedstawione wyżej artykuły skłaniają do takiej refleksji. Nie tylko uczniowie (może tylko niektórzy) nie czytają książek i nie korzystają ze słowników i wydawnictw normatywnych. Zdarza się to także niektórym nauczycielom, nieskorym do samokształcenia się.

ON THE QUESTIONS OF ONOMASTIC GRAMMAR

S u m m a r y

The two articles describe discuss some questions of the flexion of local names that are genetically adjectival and functionally nominal, either in Polish or, broadly, within the Slavonic languages. There are two models of flexion that are proper to such names. They result from the adjectival structure of formation and nominal function of names. Among average language users the variant inflectional forms give rise to question about their linguistic correctness. The examples of teachers' incompetence with regard to onomastic grammar prove that they cannot general language users to understand such problems. The reasons for this state of affairs should be seen in the quality of education and unwillingness to self-education.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: gramatyka onomastyczna, nazwy miejscowości, fleksja, język polski, ukraiński, rosyjski, poprawność gramatyczna, kompetencja nauczycieli.

Key words: onomastic grammar, names of places, flexion, Polish language, Ukrainian language, Russian language, grammatical correctness, teachers' competence.